

Björnen

Bland många populationer på norra halvklotet har björnen fått en unik plats i myter, lärdomar, ritualer och sätt att tänka. Så speciell var björnen för samerna att den måste jagas på ett speciellt sätt. I samband med den lyckade jakten firades en fest till björnens ära. Innan man gick ut på jakt rådfrågades trumman om tillfället var lämpligt.

Jägaren som skulle stoppa spjutet i björnens hjärta hade redan blivit vald vid den första björnfesten. Ingen vågade säga högt att de skulle på björnjakt, björnen kunde höra och förstå även om den var långt borta. Därför användes andra ord för både björnen, kniven och annat som hade med björnjakt att göra.

Björnens gudomliga uppsyningsman och rådgivare kallades Leibålmaj.

Kvinnorna tuggade albark och den röda saften som bildades med saliven spottades över jägare och hundar under delar av björnfesten. Det samiska ordet för al är konstigt nog detsamma som det för en kvinnas menstruationsblod.

Inget björnben fick skäras eller skadas. Om en hund lyckades stjäla ett björnben fick han betala med ett eget. Om björnens ben skadades fick den släpas med skadan ut i den andra världen och det fick inte hända. Efter att allt kött var uppätit begravdes alla björnens ben och graven var noga genomtänkt så att den fick vara ifred.

Enligt samisk tro återvände björnen till den värld den en gång kom ifrån och där berättade den för de andra björnarna om festen den varit med om. De andra björnarna ville då också besöka de gästvänliga samerna.

Björnens penisben var särskilt kraftfullt. De utnyttjade det och hängde det på den heliga trumman. De brukade också göra ett märke i trumman för varje björn de lyckades döda. En jägare med många märken på trumman gick med huvudet högt i stolthet. Du kan också använda fettet, vilket var ett utmärkt liniment. Och gallan - den drack man för att bli stark och modig.

Även om björngravar är svåra att hitta är de kända från flera olika platser i Sapmi. En av dem kan spåras till mina hemtrakter i Jämtland. Där berättar de om Anders Andersson i Östra Värjaren: att han upptäckte ett stenröse nära sin gård någon gång omkring 1914. När han lyfte stenarna hittade han skelettet av en björn.

Runt ett av benen i skallen hängde en gammal mässingskedja. Så det här var en gammal björngrav. Han sålde benen till en antikhandlare och björnen försvann ur historien. Långt senare kunde den spåras till ett museum i Tyskland. Skelettet lånades ut till Sverige, där det daterades till yngre än 250 år.

Vad är det med björnen som gör den så speciell? Är det för att den sover hela vintern? Eller att den är svår att fånga? Det verkar nästan som om den kan läsa jägarens tankar och avslöja hans nästa drag. Är det så att den kan gå på två ben, precis som vi människor? Jag vet inte – men jag vet att den som har sett en fri björn i ögonen, glömmer den aldrig.

Åsa Viridi Kroik

Institutionen för religionshistoria, Stockholms universitet